

УДК 929:52

Н. М. Товстоляк

М. В. ТАРНОВСЬКИЙ ТА ЙОГО РОДИНА

Інтелектуальна історія XIX – першої половини XX ст. – актуальний напрям історії України. Метою статті є історія родини М. В. Тарновського – автора генеалогії Тарновських та статті про садибу Качанівку, спогадів про Тарновських та Т. Шевченка. Проаналізовано твори М. В. Тарновського та його громадську діяльність. Автор розповіла про його родину, зробила висновок про необхідність продовження вивчення життя та творчої спадщини, у тому числі громадської роботи в Києві на початку XX ст., також його рукописів та фотографій.

Ключові слова: інтелектуальна історія, генеалогія, Т. Шевченко, садиба Качанівка, родина Тарновських, І. М. Трач (Тарновська).

Дослідження культурно-інтелектуальної історії XIX ст. залишається актуальним напрямом сучасної історичної науки, найбільш складною проблемою є вивчення історії родин українських дворян, кілька поколінь яких залишили яскравий слід в культурному, громадсько-політичному житті України того часу, а їх маєтки стали визначними українськими історико-культурними осередками. Саме таким була знаменита садиба Качанівка, що належала до Парафіївського маєтку дворян Тарновських. Про Качанівку написано багато, її власники Г. С. Тарновський, В. В. Тарновський (старший), В. В. Тарновський (молодший) широко відомі своєю меценатською та громадською діяльністю, в садибі народилися, виховувалися на кращих родинних традиціях їх родичі, серед яких маловідомий для більшості наших сучасників – Михайло Володимирович Тарновський (1865–1943), один з перших дослідників генеалогії родини Тарновських та їх відносин з Тарасом Григоровичем Шевченко, перший дослідник історії Качанівки та автор численних фото садиби, які до нашого часу залишаються важливими зображальними джерелами для реставраційних робіт та для вивчення інтер'єрів качанівського палацово-паркового комплексу XIX ст. Мета нашої статті – дослідити родинні зв'язки М. В. Тарновського та його творчий доробок з історії своєї родини та садиби.

Першими публікаціями про М. В. Тарновського були невеликі за обсягом повідомлення його дочки, Ірини Михайлівни Тарнавської (Трач) в українському культурологічному альманасі “Хроніка–2000” [1], в якому з її дозволу С. П. Папетою було надруковано наукові дослідження її батька [2], а також у збірнику наукових праць “Скарбниця української культури” [3]. Ірина Михайлівна передала оригінали рукописів у фонди Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського. Їх зміст, а також життя та громадська діяльність М. В. Тарновського свідчать про те, що він належав до когорти національно свідомих українців, які в умовах тоталітарного режиму зберігали скарби національної пам'яті українців, не втратили своєї гідності та намагалися не допустити руйнування заповідних українських територій. Ми вже звертали увагу до ролі М. В. Тарновського у створенні української Шевченкіани [4], але ця проблема потребує подальшого уважного вивчення.

Михайло Володимирович Тарновський народився 150 років тому, 1 січня 1865 р. в садибі Качанівка, визначному українському історико-культурному осередку, що належала його діду, Василю Васильовичу Тарновському (1810–1866). Василь Васильович у ті роки був знаменитою людиною – автор наукових досліджень, член-експерт редакційної комісії з підготовки селянської реформи, один з її авторів, учасник та консультант з її проведення, один з самих активних учасників земської реформи, гласний чернігівського губернського земства, автор проекту земської партії, багатий поміщик та благодійник, суспільно-політичний діяч. Його дружина, Людмила Володимирівна Тарновська (1813–1898), була рідною сестрою Михайла Володимировича Юзефовича (1802–1889), архівіста, археографа, поета, громадського діяча, який з 1859 по 1889 р. очолював Київську археографічну комісію, був ініціатором Емського указу 1876 р.

У Василя Васильович Тарновського (старшого) було три дитини: Василь, Володимир, Марія. Василь (1838–1899) народився в родовому маєтку Антонівка Пирятинського повіту Полтавської губернії, отримав освіту в пансіоні Енесса у Москві, потім закінчив юридичний факультет Київського університету Св. Володимира, у 1866 р. успадкував Качанівку, став широко відомим меценатом, громадським діячем, збирачем та власником музею українських старожитностей з меморіальним відділом Т. Г. Шевченка, який наприкінці життя заповів Чернігівському губернському земству.

Марія Василівна (1839–1885) вийшла заміж за відомого українського суспільного діяча Миколу Аркадійовича Рігельмана [1818–1888]. Микола Аркадійович був відомою людиною: онук інженера та історика А. І. Рігельмана, випускник московського університету, письменник, музикант, громадський діяч, автор записки щодо необхідності визволення селянства від кріпацької залежності, активний учасник підготовки та проведення селянської реформи, чиновник в канцелярії Московського цивільного губернатора, канцелярії київського, подільського та волинського генерал-губернатора, директор Другої Київської гімназії. З 1854 р. вийшов у відставку, був членом багатьох товариств, працював у Київській археографічній комісії, очолював Слов'янське благодійне товариство, київський осередок Російського музичного товариства, збирав та записував народні пісні, етнографічні матеріали, мав він маєток у с. Липовому, жив у Києві, Санкт-Петербурзі, дружив з провідними українськими родинами, його двоюрідним братом був друг В. В. Тарновського (молодшого) Г. П. Галаган (1819–1888), громадський діяч, меценат, багатий поміщик, учасник підготовки та проведення селянської реформи. М. А. Рігельман був на 21 рік старший за свою дружину. Разом із В. В. Тарновським (старшим) брав участь у зібраннях Кирило-Мефодіївського товариства.

Володимир Васильович Тарновський (1840–1921), батько Михайла Володимировича, народився у с. Лукашівка, виховувався у пансіоні Енесса разом із братом Василем, не закінчив його, але самостійно отримав блискучу освіту. Володимир Васильович проживав на Полтавщині, на Чернігівщині, до 1916 р. був почесним попечителем Прилуцької жіночої гімназії, обирався предводителем дворянства Прилуцького повіту, займався благодійними справами. У 1863 р. він одружився з Надією Михайлівною Білухою–Кохановською (1843–1933), дочкою полтавського мецената та суспільного діяча Михайла Андрійовича Білуха–Кохановського (1809–1891).

Родина Білуха–Кохановських зараз згадується нечасто, але саме вони були серед полтавських меценатів, що своїми коштами та особистою участю підтримували освіту, культуру Полтавщини. М.А. Білуха–Кохановський – випускник Царськосельського ліцею 1826 р., працював у канцелярії полтавського генерал–губернатора князя М. Г. Репніна, неодноразово обирався членом різних комісій полтавського дворянського зібрання, головою з'їзду мирових суддів, брав активну участь у підготовці селянської реформи, в останні роки життя очолював піклувальну раду полтавської Маріїнської жіночої гімназії. У 1868 р. він виступив уповноваженим у справі заснування Полтавського дамського комітету Російського товариства Червоного Хреста та до 1891 р. був його скарбничим, розробником основних документів з підготовки сестер милосердя [5]. Разом з ним в комітеті працювали його дочки Надія Михайлівна Тарновська та Олександра Михайлівна Волкова, після його смерті вони пожертвували 1200 крб. на стипендію його імені для Маріїнської жіночої гімназії з червня 1894 р. [6, с.140].

Родина Тарновських була великою, дружною, соціально активною. Характерними напрямками виховання дітей були: виховання патріотизму, поваги до всього українського, формування високо інтелектуальної особистості, увага до знання мов, суспільних наук, розвиток мистецьких здібностей та інші. Тому сприяло культурне середовище, яке створювалося в родинних осередках Тарновських. Саме так виховували свого сина Михайла Володимир Васильович та Надія Михайлівна Тарновські. На жаль, поки ще мало відомо про юнацькі роки Михайла Володимировича, це пов'язано з тим, що після 1917 р. М. В. Тарновський, як й інші колишні дворяни, був змушений приховувати відомості про своє минуле, документи, скоріше за все, були просто знищені. Зі слів І. М. Тарновської відомо, що дитинство його пройшло в Качанівці, потім він навчався у Московському реальному училищі, про що відомо зі свідоцтва про приписку до призовної дільниці від 28 квітня 1885 р. З 1886 по 1889 рр. він перебував за кордоном, а у 1889–1894 рр. він постійно жив у Швейцарії, де вірогідно здобув вищу освіту, про свідчать його наукові праці, він вільно володів п'ятьма мовами, чудово малював та писав вірші [3, с.119].

Зі Швейцарії Михайло Володимирович повернувся з молодою дружиною – донькою члена лівого крила швейцарського парламенту Бертою Цурбухен. Свій медовий місяць вони провели у рідній для Михайла Володимировича Качанівці, у своїх спогадах М. В. Тарновський з теплотою згадував про щасливі роки їх недовгого життя. Цікавий факт, але з продажем садиби закінчилося й особисте щастя Михайла Володимировича. У Михайла та Берти Тарновських народилося три дитини: Надія (1895–?), Олена (1896–?), Володимир (1899–?1918). Доля їх склалася не дуже щасливо. При пологах сина у двадцять два роки 10 січня 1902 р. померла Берта Тарновська, у тридцять чотири роки Михайло Володимирович залишився удівцем.

З 1902 р. він працював чиновником з особливих доручень при київському губернаторі, виховував дітей, продовжив свої заняття фотографуванням, став членом правління фотографів – любителів товариства “Дагер”, брав участь у фотовиставках, отримував призи та нагороди, у тому числі на “Міжнародному салоні художньої фотографії” у Києві в 1911 р. Фотографування стало його улюбленим заняттям з 80–х рр. XIX ст. У 1920–х рр. він передав колекцію своїх фото до Першого державного музею (зараз – Національний музей історії України). До неї входили фото інтер'єрів палацу та парку садиби Качанівка, фото родини Тарновських, які є цінними зображальними джерелами [7, с.73].

Першим надрукованим науковим дослідженням М. В. Тарновського вважається його стаття “Качанівка (Колишня садиба Тарновських, нині Олів)” для журналу “Столиця і садиба” у 1915 р. [8]. Стаття оригінальна, містить цінну наукову інформацію з історії садиби, проілюстрована власними фото автора, супроводжується посиланнями на літературу та джерела, має значну наукову цінність. Мова статті свідчить про літераторський талант автора. При написанні статті Михайло Володимирович використав власні спогади та усні спогади його родини. Журнал “Столиця і садиба” видавався В. П. Кривим у Петрограді з січня 1913 до вересня 1917 р. Це було розкішне видання великого формату на якісному папері, багато ілюстровано фото кращих петроградських фотографів. У програмі видавця він названий “журналом красивого життя”, окрім світської хроніки на сторінках журналу було надруковано серйозні дослідження історії російських садиб, мистецтва, колекціонування. Журнал отримав високу оцінку бібліофілів та історіографів, факт, що стаття М. В. Тарновського була надрукована в журналі, свідчить про те, що її автор професійно виконав завдання редакції, а сама стаття повідомила широкому колу читачів про славетне минуле садиби Качанівка та історичне значення культурної діяльності родини Тарновських.

У цей час М. В. Тарновський продовжував досліджувати історію своєї родини. Він уважно працював з документами архіву Чернігівського історичного музею, основу якого складав музей українських старожитностей В. В. Тарновського. Ця робота відбувалася одночасно з дослідженнями відомого спеціаліста з генеалогії українського дворянства, історика, архівіста В. Л. Модзалевського (1882–1920). Вони були добре знайомі, Вадим Львович у 1911–1912 рр. був директором Музею українських старожитностей В.В. Тарновського, керував справами Чернігівської губерньської вченої архівної комісії, у 1912–1918 рр. – секретарем Чернігівського дворянського зібрання, але після смерті В. Л. Модзалевського том, присвячений

літері "Т", не був надрукований. У 1939 р. М. В. Тарновський склав рукопис генеалогічного дослідження своєї родини з відмінностями та доповненнями. Його примірник зберігається в особистому архіві І. М. Трач та у фонді В. Л. Модзалевського Інституту Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (НБУВ).

У 1996 р. родовід Тарновських, складений В. Л. Модзалевським, був підготовлений до друку та опублікований чернігівським істориком О. Б. Коваленком [9]. Рукопис М. В. Тарновського має назву "Доповнення", підписаний "М. В. Тарновський. Останній в родині", датований 10 червня 1939 р. Це було так, тому що зі смертю єдиного сина Володимира у січні 1918 р. рід за чоловічою лінією припинився, у живих залишилися лише дочки. Володимира, київського гімназиста, в останній раз бачили на київському вокзалі, звідки відправився потяг зі студентами – добровольцями на боротьбу з наступаючою Червоною Армією. Свій перший і останній бій вони прийняли під Крутами на Чернігівщині, назавжди залишилися героями українського народу. Серед них сучасними дослідниками неодноразово згадується ім'я Володимира Тарновського. У наш час родовід Тарновських було підготовлено до друку та опубліковано лише у вип.1 V тома "Малоросійського родословника" В. Л. Модзалевського у 1996 р. [10, с.29–54].

У 30–ті рр. XX ст. М. В. Тарновський багато працював над вивченням суспільно–громадської діяльності своєї родини. Зокрема над їх взаємовідносинами з Т. Г. Шевченком (1814–1861). До своїх досліджень він залучив великий масив архівних документів, дореволюційну літературу, власні спогади та спогади його родичів та численних знайомих. Потрібно визнати, що така робота в роки розквіту сталінської тоталітарної системи представляла серйозну загрозу для життя його самого та його родини. Але він працював на той час звичайним художником – фотографом Київського Окружного відділу працівників мистецтва, виконував замовлення та доручення Музею українських діячів науки та мистецтва при ВУАН, у тому числі – фотографування історичних місцевостей, в яких жили та працювали видатні українці, тому дослідження М.В. Тарновського не викликали підозри, але до нашого часу залишилися в рукописах.

У страшні часи сталінських репресій та голодомору 1933–1934 рр. Михайло Володимирович Тарновський доклав значні зусилля для того, щоб зберегти від руйнування його улюблену садибу Качанівку. З середини 20–х рр. XX ст. там розміщувалося дитяче містечко ім. Воровського, першими вихованцями якого стали безпритульні діти. У часи голодомору майже всі діти померли від голоду, дитячий будинок було переведено до маєтку Вишеньки Коропського району Чернігівської обл. М. В. Тарновський, який завжди уважно стежив за долею садиби, неодноразово через своїх впливових знайомих відстоював ідею створення в Качанівці музею та збереження заповідної території. Про те свідчать численні газетні вирізки з короткими відомостями з радянських газет середини 30–х рр. XX ст., що зберігаються в особистому архіві І. М. Трач. До Качанівки приїздила спеціальна комісія, але урядовими структурами радянської України було прийнято рішення про відкриття в палацово-парковому комплексі Качанівка курорту всеукраїнського значення для лікування колгоспників. Про це було повідомлення у газеті "Вісті ВУЦВК", а у 1935 р. санаторій було відкрито [11]. М. В. Тарновський у 1937 р. звернувся до Г. І. Петровського з пропозицією назвати санаторій імені Т.Г. Шевченка, але цього не було зроблено. У цей час Михайло Володимирович закінчував свої нариси про відносини Тарновських та Т. Г. Шевченка.

Значна роль у їх збереженні належить його другій дружині Єфимії Іванівні Середі (1899–1971). Вона народилася у звичайній родині в с. Ярошівка Чернігівської губернії. Її у 1913 р. привезли до Києва з маєтку Скоропадських, які теж були родичами Тарновських. Дружиною І. М. Скоропадського (1805–1887), засновника знаменитого дендропарку у маєтку Тростянець, була Єлизавета Петрівна Тарновська, двоюрідна сестра діда М. В. Тарновського, В. В. Тарновського (старшого). Її дочка Єлизавета Скоропадська (Милорадович) (1832–1890) стала відомою українською меценаткою, гетьману Української держави П.П. Скоропадському вона приходилася тіткою. Зі Скоропадськими Тарновських і до нашого часу пов'язують дружні стосунки.

Молода Є. І. Середя працювала економкою в родині київського лікаря Думитрашка, там з нею й познайомився у 1919 р. Михайло Володимирович Тарновський. Різниця у віці була великою, але вони одружилися, у важкому 1921 р. народилася їх перша дочка Ніна, яка померла від запалення легенів немовлям. Їх друга дочка, Ірина, народилася 29 квітня 1936 р. Ірина Михайлівна, згадує, що її батько зустрічався та листувався з видатними людьми того часу, серед яких були академіки О. Новицький, К. Воблий, В. Жерве, літератори П. Тичина, М. Рильський, М. Корнійчук, діячі українського мистецтва М. Прахов, М. Гельман, С. Андрієвський та інші [12].

Мало відомо про дочок Михайла Володимировича від першого шлюбу. Надія Михайлівна отримала вищу освіту та працювала науковим співробітником (біолог), у квітні 1934 р. вийшла заміж за Михайла Миколайовича Миклухо-Маклая, племінника знаменитого мандрівника. Разом вони працювали у Києві у Бактеріологічному інституті, у тому числі під час окупації Києва німецько–фашистськими загарбниками. Незадовго до визволення Києва від окупації німці вивезли їх разом із інститутом, а далі про них нічого не відомо. Олена Михайлівна вийшла заміж на Петра Олександровича Язикова, сина відомого петроградського адвоката, розлучилася у 1926 р., разом із синами Михайлом та Олександром емігрувала.

Михайло Володимирович з дружиною та дочкою залишився в окупованому Києві, останні вісім місяців свого життя він хворів, помер 2 травня 1943 р. Єфимію Іванівну з дочкою німці виселяли з помешкання, вони змушені були переходити до іншого приміщення. Єфимія Іванівна завжди брала із собою швейну машину та валізу з рукописами свого чоловіка. Так вона врятувала його творчий доробок. Вже після другої світової війни особистий архів М. В. Тарновського зазнав втрат. Це сталося, коли Ірина Михайлівна звернулася до П. Г. Тичини через необхідність зберегти цінний архів батька, що має історичну цінність. Її запросили до Ради

Міністрів УРСР до М. П. Бажана на співбесіду, а потім за її відсутності додому прибула якась комісія, яка вилучила частину архіву, не залишив жодного опису, тому зараз знайти ті документи дуже важко.

Більшість того, що залишилося, було опубліковано І. М. Тарновською у 1996 р. у культурологічному альманасі "Хроніка-2000". Нариси М. В. Тарновського розташовані за хронологією, розповідають про власників садиби Качанівка. Нарис "Український поет Тарас Григорович Шевченко і Григорій Степанович Тарновський (1788–1853)" [2, с.104–128] представляє собою перше ґрунтовне дослідження життя та громадської діяльності мецената, автор уважно дослідив його життя та стосунки з великим українським поетом та художником, змалював позитивний образ поміщика перехідної епохи. До М. В. Тарновського у літературі було поширено негативне ставлення до Г. С. Тарновського як кріпосника, що мордує своїх селян. Автор критикує думку про Тарновського, викладену у "Записках" П. Г. Селецького, пояснює, чому у повісті "Музикант" Т. Г. Шевченко створив негативний образ поміщика Арновського, в якому сучасники побачили власника Качанівки. У нарисі М. В. Тарновський яскраво розповідає про побут та мистецьке середовище садиби у першій половині XIX ст.

У нарисі "Тарас Григорович Шевченко і Василь Васильович Тарновський (старший)" [2, с.129–139] М. В. Тарновський розповідає про свого діда, знаменитого суспільно-політичного діяча та реформатора, який за заповітом бездітного Г. С. Тарновського після його смерті у грудні 1853 р. успадкував його майно та маєтки. Нарис невеликий за обсягом, але це перше дослідження життя та громадської діяльності В. В. Тарновського (старшого), в якому стисло охарактеризовано його роботу з підготовки селянської реформи 1861 р. Матеріали про В. В. Тарновського складають велику частину родинного архіву, але писати по це М. В. Тарновський не наважився.

Нарис "Василь Васильович Тарновський (молодший). 1837–1899" [2, с.140–188] найбільший за обсягом. Він складається з розділів "Просвітницька діяльність. Дружба з Т. Г. Шевченком", "Василь Васильович Тарновський – збирач музею українських старожитностей і Шевченківської колекції.1897", "Спогади про дядечка Вас[иля] Вас[ильовича] Тарновського його небожа М. В. Тарновського". Це історичне дослідження до нашого часу залишається єдиним ґрунтовним дослідженням життя та громадської діяльності знаменитого мецената, до нього постійно звертаються дослідники, факти та висновки автора не підлягають сумніву та спростуванню.

Не менш цінними та цікавими є нариси "Тарас Григорович Шевченко і Яків Васильович Тарновський (1825–1913)" [2, с.189–193] та "Надія Василівна Тарновська (Кумася) і Тарас Григорович Шевченко" [2, с.194–206]. М. В. Тарновський створив ліричний та правдивий образ жінки, в яку багато років був закоханий Тарас Григорович. Яків Васильович показаний як відомий київський меценат та громадський діяч. Публікація в "Хроніці-2000" закінчується нарисом "Мої спогади про Григорія Миколайовича Честахівського. Качанівка, 1887–1892 рр." [2, с.208–233]. Він має дату: "Київ, 12 травня 1932 р.". Нарис присвячений українському художнику Г. М. Честахівському, розкриває таємниці його життя, особливості стосунків між членами петербурзької громади, розповідає про перепоховання Тараса Григоровича, проект В. В. Тарновського (молодшого) щодо створення в Качанівці пантеону великих українців, у тому числі про його прохання надати дозвіл на поховання Т. Г. Шевченка у качанівському парку, а потім – про створення шевченківського меморіалу. Г. М. Честахівський останні роки свого життя прожив у Качанівці та був похований у качанівському парку.

Історичні нариси М. В. Тарновського є цінними науковими дослідженнями, вони мають відповідний науковий апарат та примітки, які свідчать про професійний підхід автора, літературний стиль, мова, до тексту включено фрагменти великої кількості джерел, значна частина яких введена до наукового обігу вперше. М. В. Тарновський виступив як один із засновників наукової Шевченкіани, продовжив у цьому роботу свого дяді В. В. Тарновського (молодшого). М. В. Тарновському його дослідження принесли славу родинного літописця. Безумовно, значна роль у публікації його творів належить Ірині Михайлівні Трач (Тарновській), колишньому інженеру, зараз віце-предводителю Київського дворянського зібрання, одній із засновників міжнародного фонду "Друзі Качанівки".

Вивчення життя та творчості М. В. Тарновського свідчить про те, що він був людиною творчою, обдарованою, зробив свій внесок у вивчення культурно-інтелектуальної історії України XIX – першій половині XX ст. Поки ще залишаються невідомими окремі періоди його життя, необхідно розшукувати його рукописи та фото, адже вони є цінними джерелами нашої історії.

Джерела та література:

1. Тарновська І. Спогади з дитинства / І.Тарновська // Хроніка-2000. – 1997. – Вип. 19–20. – С.234–238.
2. Тарновський М. Качанівка. – Тарас Шевченко і Григорій Тарновський. – Тарас Шевченко і Василь Тарновський (старший). – Василь Тарновський (молодший). – Тарас Шевченко і Яків Тарновський. – Надія Тарновська (Кумася) і Тарас Шевченко. – Мої спогади про Григорія Честахівського / М. Тарновський. – Публікація І. М. Тарновської, передмова і вибір С. Папети // Хроніка-2000. – 1997. – Вип. 19–20. – С.88–233.
3. Трач І. Про Михайла Володимировича Тарновського / І. Трач // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Чернівці: ФОП Лозовий В. М., 2013. – Вип. 15. – С.119–121.
4. Товстоляк Н. Шевченко в долі дворян Тарновських (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) / Н. Товстоляк // Збірник праць Всеукраїнської XXXVII наукової шевченківської конференції. Черкаси, 22–24 квітня 2009 р. / Редкол.: Поліщук В.Т. (відп. ред.), Жулинський М. Г. та ін. – Черкаси: Вид-во Чабаненка Ю.А., 2009. – С.111–116.
5. Державний архів Полтавської області (ДАПО), ф. 998, оп.1, спр.1, арк. 1–12.
6. Павловский И. Ф. Полтавцы иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. / И. Ф. Павловский. – Полтава: Т-во печатного дела, 1914. – 294 с.

7. Більботенко І. Збірка фотографій родини Тарновських у колекції Національного музею історії України. Діяльність В. В. Тарновського – молодшого у Києві / І. Більботенко, О. Терещук // Дворянські садиби як осередки культурно-мистецького та духовного життя XIX – початку XX століття: Матеріали міжнародної наукової конференції 6–7 вересня 2007 р. – Качанівка, 2007. – С. 72–81.
8. Тарновський М. Качановка (Бывшее имение Тарновских, ныне Олив) / М. Тарновский // Столица и усадьба. – 1915. – № 40–41. – С. 4–12.
9. Модзалевський В. Тарновські / В. Модзалевський // Хроніка–2000. – 1996. – Вип. 16. – С. 175–190.
10. Модзалевський В. Л. Малоросійський родословник / В. Л. Модзалевський. – К.: 1996. – Т. 5. – Вип. 1. – С. 29–54.
11. Вядро Г. У Качанівці, у колгоспному санаторії / Г. Вядро // Комуніст. – 1935. – 1 серпня.

Товстоляк Н. Н. М. В. Тарновский и его семья.

Интеллектуальная история XIX – первой половины XX в. – актуальное направление истории Украины, мета статьи – история семьи М.В. Тарновского – автора генеалогии Тарновских та статьи про усадьбу Качановку, воспоминаний про Тарновских и Т. Шевченко. Проанализировано произведения М.В. Тарновского и его общественную деятельность. Автор рассказала о его семье, сделала вывод о необходимости продолжения изучения жизни и творческого наследия, в том числе общественную работу в Киеве в начале XX в., а также его рукописей и фотографий.

Ключевые слова: интеллектуальная история, генеалогия, Т. Шевченко, усадьба Качановка, род Тарновских, И.М. Трач (Тарновская).

Tovstolyak N. M. M. V. Tarnovsky and his family.

Intellectual history of 19th – the first part of 20th centuries is urgent issue of Ukrainian history, the purpose of the article is family of M. V. Tarnovsky – the author of Tarnovsky' genealogy and the first article about Kachanivka Estate, memoirs about Tarnovsky and T. Shevchenko. M. Tarnovsky' works and his social life are analyzed. The author told about his family, draw a conclusion to continue the research his life and works, including work in Kiev, and also has manuscripts and photographic works.

Keywords: Intellectual history, genealogy, T. Shevchenko, Kachanivka Estate, Tarnovsky' family, I. M. Trach (Tarnovska).

УДК 7.078:069.01](477/53)Скаржинська

Д. В. Сергієнко

МЕЦЕНАТСЬКЕ ПОДВИЖНИЦТВО КАТЕРИНИ СКАРЖИНСЬКОЇ (1852–1932)

Розглянуто причини зацікавлення меценатською діяльністю К. М. Скаржинською. Описано етапи створення першого приватного історико-краєзнавчого музею. Стаття акцентує увагу саме на добродійній діяльності меценатки, яка була мало досліджена у порівнянні з музеєтворчою сферою життя Катерини Миколаївни. Окремо висвітлено участь у поширенні народних промислів серед молоді, що підвищило рівень добробуту населення. Проаналізовано роль добродійної діяльності у сфері музеєзнавства, археології та освіти на розвиток науки і культури Лубенського повіту та всієї Полтавщини.

Ключові слова: Катерина Миколаївна Скаржинська, меценатство, археологічні дослідження, Полтавська губернія, перший приватний історико-краєзнавчий музей.

У другій половині XIX ст. Полтавська губернія опинилася у центрі громадівського руху, який спричинив сплеск інтересу до вивчення історії, етнографії, археології, поширенню освіти та видавничої діяльності. Все це набувало високого рівня винятково завдяки приватній ініціативі. Полтавщина породила велику когорту суспільно-громадських діячів – дослідників, філантропів, меценатів, музеєзнавців, колекціонерів. Особливу роль у суспільно-громадському русі займала жіноча ініціатива. Серед жінок-подвижниць добродійності у галузі культури і освіти слід відзначити Парасковію Кочубей, Варвару Репніну, Єлизавету Милорадович-Скоропадську та Катерину Скаржинську. Дослідженню меценатської діяльності останньої і присвячена публікація.

Відправною точкою розкриття теми є розвідки краєзнавців та музейників. Зокрема, Б. С. Ванцак [1, 2, 3, 4, 5] у своїх публікаціях розглядав К. М. Скаржинську, як музейного діяча, колекціонера та археолога-етнографа, досить опосередковано описуючи її меценатську діяльність. Ґрунтовне дослідження О. Б. Супруненко [6], розкриваючи археологічну складову діяльності першого приватного історико-краєзнавчого музею, виокремлює персональний внесок Катерини Миколаївни на становлення археологічної науки в Україні. О. Ю. Ільченко [7] у своїй студії, досліджуючи внесок відомих меценаток у розвиток вітчизняної освіти, науки, культури XIX – початку XX ст., тезами характеризує музейну та благодійну складову діяльності Катерини Миколаївни. У дисертаційних роботах І. В. Дворкіна [8] та І. Ю. Суровцевої [9] К. М. Скаржинська фігурує як приватний колекціонер з “провінції”, який зробив немалий внесок до становлення земських музейних установ.

Названу кількість публікацій можна вважати недостатньою для розкриття зазначеної теми. Вони розглядають діяльність Катерини Миколаївни у сфері музейництва, досить поверхово описуючи її